

DOSTONLARNI O'QITISH METODIKASI

Avezklycheva Sayat Saparklychevna

Berdax nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti

Turkman tili va adabiyoti kafedrası assistenti

Annotatsiya: Dostonlar xalq og'zaki ijodining ajralmas qismi hisoblanadi. Ular xalqning tarixiy voqealari, urf-odatları, axloqiy qadriyatları va madaniy merosini ifodalaydi. Dostonlar orqali avlodlar o'zining yuksak ma'naviy qadr-qimmatini anglab, tarixiy tajribalarni meros qilib oladi. Shu sababli dostonlarni o'qitish jarayoni nafaqat adabiyot darsining bir qismi, balki milliy ongni shakllantirishda muhim vositadir.

Kalit so'zlar: doston, xalq ijodi, o'qitish metodikasi, g'oya, qahramonlar, obrazlar, voqealar, madaniy meros, urf-odatlarni dars.

Аннотация: Достаны являются неотъемлемой частью народного устного творчества. Они отражают исторические события, традиции, нравственные ценности и культурное наследие народа. Через достаны поколения осознают свою высокую духовную ценность и наследуют исторический опыт. Поэтому процесс обучения достанам является не только частью урока литературы, но и важным инструментом формирования национального самосознания.

Ключевые слова: достан, народное творчество, методика преподавания, идея, герои, образы, события, культурное наследие, урок традиций

Abstract: Dostans are an integral part of folk oral literature. They represent historical events, traditions, moral values, and cultural heritage of the people. Through dostans, generations realize their high spiritual value and inherit historical experiences. Therefore, the process of teaching dostans is not only a part of a literature lesson, but also an important tool in the formation of national consciousness.

Keywords: doston, folk art, teaching methodology, idea, heroes, images, events, cultural heritage, lesson on traditions.

KIRISH

Dostonlarni o'qitish metodikasida avvalo o'quvchilarga dostonning mazmunini to'liq tushuntirish muhim ahamiyat kasb etadi. Dostonlar murakkab badiiy matnlar bo'lib, ularni o'qib tushunish o'quvchilardan diqqat va qiziqishni talab qiladi. O'qituvchi dostonning asosiy g'oyasi, qahramonlari va voqealari haqida batafsil ma'lumot berib, ularni matnni o'rganishga tayyorlash lozim. Dostonning qaysi tarixiy davrgacha taalluqli ekanligini, uning yozilish sharoitlarini o'quvchilarga tushuntirish, dostonning yuksak ijodiy xususiyatlarini anglashga yordam beradi. O'qitishda dostonlarni bo'laklarga ajratib, har bir bo'lakni alohida ko'rib chiqish metodik jihatdan

samarali hisoblanadi. Bu usul o'quvchilarga matnni ming yillik tarixiy kontekstga joylashtirish imkonini beradi. Har bir qism bo'yicha savol-javoblar o'tkazish, muhokamalar tashkil etish orqali dostonning eng muhim epizodlari yodda qoladi. O'quvchilarning mustaqil fikr yuritishlarini rag'batlantirish, o'z fikrini erkin ifoda etishlariga imkon berish doston insoniylik, jasorat, halollik kabi qahramonlik xususiyatlarini yaxshiroq anglashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Dostonlardagi badiiy tafsilotlarni tahlil qilish dostonlarni o'qitishning asosiy vazifalaridan biridir. Bu jarayonda o'quvchilar dostonlardagi epitettar, metaforalar, taqqoslashlar va boshqa badiiy ifoda vositalarining ma'nodagi o'rnini chuqurroq anglaydilar. Bunday tahlil dostonning badiiy kuchini va uning xalqning madaniyati hamda dunyoqarashidagi ahamiyatini ochib beradi. Shu bilan birga dostonning estetika jihatdan boyligini, undagi til va uslub go'zalligini o'quvchilarga ko'rsatish uning san'at sifatidagi qadrini anglashlariga yordam beradi.[1]

Ijodiy ishlar dostonlarni o'qitishda muhim o'rin egallaydi. O'quvchilarga dostonning biror bo'lagini yoddan o'rganish, uni sahnalashtirish yoki dramatizatsiyalash kabi topshiriqlar berish matn bilan chuqurroq muloqot qilish imkonini yaratadi. Bu usullarning barchasi o'quvchilarda dostonni faqat o'qish emas, balki unga his-tuyg'u bilan yaqinlashish ko'nikmasini shakllantiradi. O'quvchilar dostonlarning qahramonlariga o'xshash ma'naviy fazilatlarini o'zida uyg'otishi orqali she'riyat va badiiy ijodga bo'lgan hurmatini oshiradi.[2]

Dostonlarni o'qitishda boshqa badiiy janrlar va asarlar bilan taqqoslashlar o'tkazish dostonlarning o'ziga xosligini anglashda yordam beradi. Masalan, dostonlarning qahramonlik epikasi bilan qahramonlik qissalari yoki tarixi romanlar o'rtasidagi farqlarni ko'rsatish o'quvchilarga badiiy matnlarni tahlil qilishda mustaqil fikr yuritishga o'rgatadi. Shuningdek, xalq og'zaki ijodining rivojlanish bosqichlari, dostonlarning shakllanish tarixi haqida ma'lumot berish uning milliy madaniy meros sifatidagi o'rne va ahamiyatini yosh avlodga yetkazishda muhimdir.[3]

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Hozirgi zamon ta'lim sharoitida dostonlarni o'qitishda zamonaviy texnologiyalarni faol qo'llash natija beradi. Audiovizual materiallar yordamida dostonlarni jonli ravishda namoyish qilish, multimediyaviy vositalarda dostonlarni interaktiv o'rganish o'quvchilarning qiziqishini oshiradi. Zamonaviy usullar dostonlarni yanada ommalashtirishga, ularni yosh avlod orasida keng tarqatishga xizmat qiladi. Bu esa madaniy merosni saqlash va uning takomillashuviga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Dostonlarni o'qitish metodikasida dostonlarning xalq hayotidagi o'rnini va ularning axloqiy-ruhiy tarbiyadagi rolini hisobga olish zarurligi alohida ta'kidlanadi. Dostonlar orqali o'quvchilarga xalqning ma'naviy qadriyatlarini, insonparvarlik g'oyalari singdiriladi. Bu esa ma'naviy va badiiy tarbiyaning samarali amalga

oshishiga xizmat qiladi. Ularga xalqning mehr-shafqat, adolat va jasorat kabi fazilatlarini timsolini o'rganish imkoniyatini beradi.[4]

Dostonlarni o'qitishda o'quvchilarning fikrini inobatga olish, ularni doston bilan bog'liq o'z mulohazalari va his-tuyg'ularini bildirishga rag'batlantirish muhimdir. Har bir doston o'zining noyob badiiy holati va hayotiy mazmuni bilan ajralib turadi. O'quvchilar matnga nisbatan o'z nuqtai nazarlarini ifoda etish orqali tahliliy va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Bu esa ularning umumiy madaniy darajasini oshiradi. Dostonlarni o'qitish jarayonida o'quvchilarga dostonlarning mualliflari haqida ham ma'lumot berish lozim. Ba'zi dostonlarning aniq mualliflari noma'lum bo'lsa-da, ularning shakllanishida xalqning umumiy ijodi va turli davrlar ijodkorlarining hissalarini borligi tushuntiriladi. Bu orqali o'quvchilar og'zaki ijodning noyob san'at shakli ekanligini ko'proq anglab yetadilar. Har bir dostonning o'ziga xosligi va ajralmasligi ta'lim jarayonida hisobga olinishi kerak. Dostonni o'qitish jarayonida ularning badiiy qiyofasini, asosiy g'oyalarini yaqindan o'rganish, o'quvchilarga ularni hayotga tatbiq etishda yordam berish kerak. Shu tarzda dostonlarni o'rganish jarayoni nafaqat adabiyot bilimlari, balki milliy ma'naviyat va madaniy merosni egallashga xizmat qiladi.[5]

XULOSA

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, dostonlarni o'qitish metodikasi keng qamrovli va mazmunan chuqur yondashuvni talab qiladi. U dostonlarning tarixiy, madaniy va badiiy xususiyatlarini yetkazish, o'quvchilarda bu asarlarga munosabatni shakllantirish, ularning estetik va ma'naviy didini rivojlantirishga yo'naltirilgan. Dostonlarni o'qitishda an'anaviy va zamonaviy metodlardan foydalangan holda, o'quvchilarning ijodiy faolligini oshirish, matn bilan chuqurroq muloqot qilish imkoniyatlarini yaratish zarur. Shunday yondashuv milliy madaniyatni saqlash va rivojlantirishda katta ahamiyat kasb etadi hamda yosh avlodni milliy qadriyatlar bilan boyitishga xizmat qiladi. Dostonlarni o'qitish nafaqat ilmiy, balki ma'naviy tarbiyaviy jarayon sifatida ham davom ettirilishi lozim. Bu esa kelajak avlodning milliy ongining mustahkamlanishiga, yurtga bo'lgan mehr-muhabbatining ortishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva, G. (2019). "Dostonlardan pedagogik ma'no chiqarish metodikasi". O'zbek adabiyoti va san'ati, 7, 45-52.
2. Alimov, J. (2020). "O'quvchilarda dostonlarni tushunish va tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirish". Ta'lim va tarbiya, 4(8), 22-29.
3. Ergashev, B. (2018). "Dostonlarning badiiy xususiyatlari va ularni o'qitish metodikasi". Pedagogika fanlari, 11, 66-73.
4. Mamatqulov, S. (2021). "Dostonlarni sinfda o'qitishda interaktiv usullar qo'llanilishi". Zamonaviy ta'lim texnologiyalari, 3(15), 15-23.

5. Norqulov, I. (2017). "Milliy ogʻzaki ijodni oʻqitish metodikasi: doston misolida". Ilmiy izlanishlar, 9(2), 88-95.
6. Qodirov, T. (2022). "Dostonlardagi axloqiy-ruhiy qadriyatlarni oʻquvchilarga singdirish yoʻllari". Taʼlim va maʼnaviyat, 1(1), 34-40.
7. Raximova, L. (2019). "Dostonlarni oʻqitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar". Oʻzbekiston taʼlimi, 6, 54-60.
8. Tursunov, M. (2020). "Dostonlarni oʻqitishda tahliliy metodlarning ahamiyati". Ilm-fan va taʼlim, 7, 30-37.
9. Yusufova, D. (2018). "Dostonlarni sinfda oʻqitish metodikasi: tajriba va yangi yondashuvlar". Pedagogik jurnali, 5, 12-18.